

De schepping

Volgens de Samkhya-filosofie is het scheppingsproces niet iets dat zich in een ver verleden heeft afgespeeld, maar het is een gebeuren dat zich eeuwig herhaalt en dat zich dus met name ook in het **nu** afspeelt. Er is een voortdurende drang tot scheppen en dat leidt tot steeds weer nieuwe creaties.

De bereidheid tot scheppen die op zich onzichtbaar is, leidt op een gegeven moment tot het geschapene, d.w.z. tot vormen die door de zintuigen kunnen worden waargenomen.

De mens en de kosmos hebben een gemeenschappelijke oorsprong. Alles is opgebouwd via dezelfde principes en uit dezelfde elementen. Hoewel de kosmische principes een logische, opeenvolgende ontwikkeling kennen, zijn ze toch ook altijd tegelijkertijd aanwezig en daardoor kunnen ze ook samenwerken¹.

Kapila is de grondlegger van de Samkhya-school. Het woord samkhya (of: sankhya)² betekent in feite: dat wat geteld kan worden³.

sam = samen, bijeen

√ **khyā** = kennen, begrijpen, gekend worden, tellen

sām.khya = aantal; een filosofisch systeem dat uitgaat van een aantal (nl. 24 of 25) principes als basis van de schepping van het universum.

Kapila onderscheidt 24 kosmische principes die ten grondslag liggen aan het gemanifesteerde universum, waarvan de twee belangrijkste zijn: **purusha** en **prakriti**.

puruṣa = hoogste geest, het ultieme bewustzijn, de transcendentale staat van zijn

prakṛti = oermaterie, voortbrengster van de materiële wereld

Aangezien Purusha geen deel uitmaakt van het scheppingsproces, rekent Kapila alleen Prakriti tot de scheppingsprincipes en komt zo tot het aantal van 24 (zie onder). Anderen rekenen Purusha er wel toe en komen dan tot 25.

De bron van alles, van het universum en dus ook van het leven, is volgens de Samkhya-filosofie het kosmische bewustzijn dat zich manifesteert als mannelijke en vrouwelijke energie. De studie van het leven begint daarom met de studie naar het ontstaan van het universum (**sr̥ṣṭi – utpatti**).

sr̥ṣṭi = schepping, universum;

utpatti = geboorte, afkomst.

Purusha

De mannelijke energie wordt Purusha genoemd. Dit is een keuzevrij, passief, zuiver bewustzijn. Purusha is absoluut non-materieel, heeft geen vorm en kleur, heeft geen oorzaak, is verheven boven iedere eigenschap⁴ en neemt niet actief deel aan de schepping van het universum. Hij is de stille getuige op de achtergrond. Hij is pure existentie. Hij is het Hart van het universum. Hij is de basis, de matrix van het scheppingsgebeuren. Door Hem is alles mogelijk. Zijn energie wordt evenwel pas actief door de werkzaamheid van Prakriti.

Prakriti

¹ Ik volg Nīnivaggi op het punt van de volgorde van de verschillende kosmische scheppingsprincipes.

² De derde letter wordt soms met een m en soms met een n weergegeven. Er is hier sprake van een genasaleerde lange *a*, zoals in ons woord *maankrater*, waarbij je de *n* niet apart uitspreekt.

³ Lad geeft in zijn *Textbook* (5) aan het woord een andere betekenis: 'het kennen van de waarheid'. In een voetnoot geeft hij ook de betekenis 'aantal/opsomming'.

⁴ Purusha is *nirguṇa* = geen eigenschappen hebbend.

De vrouwelijke energie (oftewel de Goddelijke Moeder) wordt aangeduid als Prakriti. Zij heeft wel vorm, kleur en eigenschappen⁵. Zij vertegenwoordigt het creatieve bewustzijn dat over keuzemogelijkheden beschikt. Zij is de Goddelijke Wil. Zij is actief, de Ene die zich wil delen en veel wil worden. Het universum is dan ook geboren uit haar schoot (een soort equivalent van de bigbang-theorie). Zij is de Oerenergie die de drie attributen of guna's in zich heeft die we in de kosmos aantreffen (**sattva**, **rajas** en **tamas**)⁶. De drie guna's zijn het fundament van het bestaan. Ze worden in Prakriti in evenwicht gehouden. Als het evenwicht verstoord wordt, ontstaat er een wisselwerking tussen de guna's waardoor de evolutie van het universum (van ontstaan tot ondergang) mogelijk wordt gemaakt.

Brahma

Purusha en Prakriti zijn beide eeuwig, tijdloos en onmetelijk. Zolang ze ongemanifesteerd en niet-materieel (**avyakta**) zijn, worden ze **brāhma** genoemd, de staat van puur bewustzijn. Hoewel deze staat eigenlijk niet beschreven kan worden, worden in het Sanskriet de volgende termen wel gebruikt om deze staat te beschrijven:

satyam – de ultieme waarheid en realiteit van het bestaan;

ritam – een interne ordening en zelfcorrigerend vermogen;

brihat – de uitgestrektheid van het zijn, de oneindige eeuwigheid.

Purusha wordt wel gezien als de minnaar en Prakriti als de beminde. Uit hun liefde komt als kind de schepping voort, geboren uit Prakriti. Deze materiële expressie van Prakriti (die zonder de energie van Purusha niet mogelijk is) wordt **vyakta** genoemd.

brahman = *Brahman, de Absolute, de Ene*

vyakta = *manifest, waarneembaar, helder*

avyakta = *niet manifest, onwaarneembaar*

satyam = *waarheid*

ritam = *goddelijke wet, gevestigde orde*

brihat = *uitgestrekt, oneindig*

√ **brh** = *zich vermeederen*

De energieën van Purusha en Prakriti zijn altijd in alles aanwezig: in levende organismen en in onbezielde objecten.

De drie guna's: sattva, rajas, tamas

De drie guna's ontstaan uit de schoot van Prakriti.

Sattva is de pure essentie van licht, van zuiverheid, van kennis, van een spiritueel doel.

Rajas is het principe van beweging en verandering, van kracht en van verlangens.

Tamas is inertie, donkerheid, onbewustheid, verwarring, het einde.

Op het niveau van het universum is sattva de uitgestrekte heldere ruimte, rajas de atmosfeer en tamas de vaste substantie.

Op individueel niveau is sattva de waarnemer, de kenner; rajas is het waarnemen zelf, de aandacht; tamas is de ervaring van de opgedane waarnemingen, de kennis.

En ook: sattva is de waarnemer, rajas is de waarneming, tamas is het waargenomene.

Sattva is het licht van het Bewustzijn, de potentiële energie; rajas is de kinetische energie; tamas is inertie.

Sattva schept, rajas onderhoudt en tamas vernietigt.

Sattva is de creatieve potentie (met Brahma als godheid), rajas is een op beweging gerichte, beschermende kracht (Vishnu), en tamas is een in potentie vernietigende kracht (Mahesha of Shiva).

⁵ Zij is **saguṇa** = eigenschappen hebbend.

⁶ Deze drie guna's worden ook wel de **mahā guna's** genoemd (en worden dus zo onderscheiden van de 41 guna's van Charaka).

Rajas is de actieve vitale levenskracht die het organische en het niet-organische universum naar sattva, resp. tamas verplaatst. Sattva en tamas zijn dus inactieve potente energieën, die de activiteit van rajas nodig hebben.

In feite heeft ieder object, element, zintuig, orgaan, de mind etc. iets van alle drie de guna's in zich, al staan er soms een of twee op de voorgrond. Zo is aarde voornamelijk tamas; water is tamas en sattva; vuur is rajas en sattva; lucht is ook rajas en sattva; en ether is voornamelijk sattva.

Mahad⁷

De eerste scheppingsdaad van Prakriti is **Mahad**, het kosmisch intellect, dat zich als **Buddhi** in het individu zal manifesteren. Mahad is de pure, kosmische intelligentie, die in alles aanwezig is. De wetten en de principes die de ontwikkeling van de kosmos reguleren, zijn een uitvloeisel van die innerlijke intelligentie (het feit dat blaadjes op een gegeven moment aan de boom komen bijvoorbeeld). Mahad bevat ook de oorzaken (de **tattva's**) van het ontstaan van de vijf zintuigen, de vijf handelingsorganen, de vijf elementen en de vijf essenties van die elementen. Mahad is overal, ook in iedere lichaamscel. De cellen doen hun werk dank zij de cellulaire intelligentie. En zelfs de communicatie tussen de cellen is een kwestie van Mahad, mogelijk gemaakt door **prana**.

mahad, mahat = groot, eminent (de grote bron waaruit buddhi en ahamkara ontstaan)

buddhi = geest, intellect, intelligentie

tattva = diepste essentie, werkelijke natuur

prāṇa = levensgeest, energie

Ahamkara

Uit Mahad wordt **Ahamkara**, het ik-bewustzijn, geboren. Op dit punt splitst het kosmische zich in het individuele.

aham.kāra = ik, het ik-bewustzijn; lett.: de ik-maker

aham = ik

kāra = maker

Het ik-bewustzijn of ego plaatst het 'ik' in het middelpunt en creëert een ruimte om zich heen waartoe dat bewustzijn zich uitstrekt. Er is sprake van isolatie, separatie en differentiatie. Er ontstaat een referentiepunt. Het 'ik' neemt objecten waar en neemt daarmee afstand van die objecten. Daarmee is Mahad tot **Buddhi** geworden: de persoonlijke intelligentie. Ahamkara is niet tot mensen beperkt, maar is een kwaliteit van alle levende wezens met een bewustzijn.

Ahamkara manifesteert zich dan verder met behulp van **tamas** (en **rajas**) in:

- de essenties van de vijf elementen, het zijns-aspect van de elementen (de **pañca tanmātra's**);
- de vijf basiselementen: ether, lucht, vuur, water en aarde (de **pañca mahābhūta's**), die samen met de drie guna's tot de drie lichaamsprincipes (vata, pitta, kapha) leiden.

Op die manier wordt het niet-organische universum gecreëerd⁸.

pañca = vijf

tanmātra = element in zijn rudimentaire vorm, de essentie van een element

mahā = groot

bhūta = element

Met behulp van **sattva** (en **rajas**) formeert Ahamkara vervolgens:

- de vijf zintuigen die tot kennis leiden: horen, tast, zicht, smaak en reuk (de **jñānendriya's**);

⁷ Ook wel **mahat** geschreven.

⁸ Volgens Charaka zouden de tanmatra's door **sattva** i.p.v. door **tamas** gecreëerd zijn. Zie over dit meningsverschil, dat overigens voor de studie van ayurveda niet van belang is, Metha 23-25.

- b. de vijf handelingsorganen: mond, handen, voeten, genitaliën en anus (de **karmendriya's**); en
- c. de mind (**manas**)

Zo wordt het organische universum gecreëerd.

jñāna = kennis, bewustzijn

indriya = zintuig

karman = handeling

manas = geest, mind

Manas

Met de geest (of de Engelse term 'mind') kunnen we ervaringen verwerken, kunnen we wilsbesluiten nemen en denken. De input van de geest bestaat uit dat wat de vijf zintuigen en de vijf handelingsorganen aanleveren. Manas is de heer van de vijf zintuigen en kan zelf als het 'zesde' zintuig worden beschouwd. Hij is een eenheidsscheppend principe in het individu en is in staat buitenwereld en binnenwereld te onderscheiden en tegelijkertijd een verbinding tot stand te brengen. Manas is via de zintuigen de sleutel om de buitenwereld waar te nemen en er zijn voordeel mee te doen, d.w.z. zich aan te ontwikkelen.

In de mens zijn de taken tussen manas, ahamkara en buddhi als volgt verdeeld:

De mind (**manas**) neemt waar en doet kennis op.

Het ego (**ahamkara**) geeft een eigen betekenis aan de waarneming (Vind ik het fijn of niet?), heeft verlangens en behoeften.

De intelligentie (**buddhi**) maakt keuzes (Wil ik het of niet? Koop ik het?) en is in staat onderscheid te maken tussen dat wat heilzaam is voor het individu en dat wat dat niet is.

De filosofische school van Samkhya kent dus 24 of 25 scheppingsprincipes, afhankelijk van de vraag of je Purusha er wel of niet toe rekent. Hier volgt tot besluit het overzicht:

1. **purusha** (**puruṣa** = hoogste geest)
2. **prakṛti** (**prākṛti** = oermaterie)
3. **mahad** (**mahad** = groot, de grote kosmische intelligentie) + **buddhi** (**buddhi** = individuele geest, intelligentie)
4. **ahamkara** (**aham.kāra** = ik, het ik-bewustzijn; lett.: de ik-maker)

Door de interactie van Tamas en Rajas ontstaan vervolgens:

De vijf elementen in hun essentie (**tanmātra** = element in zijn rudimentaire vorm)

5. de essentie van geluid (**śabda** = geluid, wat je kunt horen)
6. van tast (**sparśa** = aanraking, wat je kunt voelen)
7. van vorm (**rūpa** = verschijningsvorm, wat je kunt zien)
8. van smaak (**rasa** = smaak, wat je kunt proeven)
9. van geur (**gandha** = geur, wat je kunt ruiken)

De vijf elementen (**mahābhūta** = element):

10. ether (**ākāśa** = ether)
11. lucht (**vāyu** = wind, lucht)
12. vuur (**agni** = vuur)
13. water (**āpas** = water)
14. aarde (**pṛthvī** = aarde)

Door de interactie van Sattva en Rajas ontstaan daarna

De vijf zintuigen om kennis op te doen (**jñānendriya** = zintuig)

15. gehoor (**śrotra** = oor, gehoor)
16. tast (**tvac** = huid)
17. gezicht (**caḥsu** = oog, gezicht)
18. smaak (**jihvā** = tong)
19. reuk (**ghrānā** = neus)

De vijf handelingsorganen (**karmendriya** = handelingsorgaan)

20. mond voor het spreken (**vāc** = spraak)
21. handen voor het grijpen (**pāni** = hand)
22. voeten voor het bewegen (**pāda** = voet)
23. genitaliën voor het voortplanten (**upastha** = voortplantingsorgaan, schoot)
24. anus voor het uitscheiden (**pāyu** = anus)

En tot slot dan het typisch menselijke (?) vermogen:

25. het proces van denken (**manas** = geest, denkvermogen)

Atman

Apart van deze kosmische scheppingsprincipes beschikt de mens ook nog over een ziel, **atman**. De ziel is niet materieel. Hij is een fragment van de **paramatman**, de superziel.

ātman = ziel, het Zelf

paramātman = het hogere Zelf, de alziel

Het doel van het leven is om atman weer deel te laten uitmaken van (terug te brengen tot) paramatman. Atman is passief en eeuwig (**nitya**), in tegenstelling tot manas, de geest of mind, die actief is en tijdgebonden.

Atman + manas + ego (ahamkara) komen in een mens binnen bij de conceptie. Zij maken alle drie ook deel uit van de **liṅgha śārīra**, het subtiel lichaam of het fijnstoffelijk omhulsel van de mens, en zij verlaten de mens dus bij de dood⁹.

Literatuur:

- EISRA, *Siddhanta*, hfdst. "Ayurvedische basisprincipes", p. 14. [v]
- Johnsen, Linda, *The Complete Idiot's Guide to Hinduism*, p. 119-122. [v]
- Lad, Vasant, *Ayurveda, de leer der zelfgenezing*, p. 1-3. [v]
- Lad, Vasant, *De ayurvedische huisapotheek*, p. 17-19. [v]
- Lad, Vasant, *Textbook of Ayurveda*, p. 5-10. [v]
- Mehta, Anil Kumar, *Ayurveda in de praktijk*, p. 20-25. [v]
- Mehta & Gupta & Sharma, *Health and harmony through Ayurveda*, p. 10-15. [v]
- Morrison, Judith H., *Het boek Ayurveda*, p. 18-21. [v]
- Ninnivaggi, Frank John, *An Elementary Textbook of Ayurveda*, p. 42-54. [v]
- Persaud, Robert H. Swami, *Handboek Ayurveda*, p. 27-39. [v]
- Warrier & Gunawant, *The complete illustrated guide to Ayurveda*, p. 32-35 en 40-41. [v]

⁹ De **liṅgha śārīra** telt 18 elementen: atman, manas, ego, buddhi, 5 kenniszintuigen, 5 handelingsorganen en 4 tanmatra's (geen ruimte en geen 5 elementen, want die vormen het lichaam). Persaud (33-39) benoemt de zeven lichamen/voertuigen van de mens als volgt: a. het fysieke lichaam; b. de linga sarira of het fijnstoffelijk lichaam; c. de pranarupa of het levenslichaam; d. de kamarupa of de begeertevorm; e. de manas of het denkvermogen; f. de buddhi of het lichtbewustzijn; g. de atman of de geestziel. Hij bespreekt ze kort in zijn boek.